

Góa ê A-mah

Babuza Chû

“Chit-liàp-liu--leh!”

“Lâi-khì-phà chha gōa chē leh!”

Chit n̄ng kù ōe sī góan lāu-bó siōng chiap iōng ê ōe-bó. Góa tong-jiān thiaⁿ-ū i teh kóng sàⁿ. M̄-kú kàu taⁿ iáu bē-hiáu iōng Hán-jī chin chèng-khak kā siá--chhut--lái!

Tùi góan lāu-bó, góan ê chheng-ho kap pât-lâng bô siáⁿ kāng. Góan lóng kiò i “A-mah”. Ú sî nā kiò liáu khah tōa siaⁿ koh khah kín, chiū ē piàn-tiāu, 4 piän 2, a-mah piän a-má! Chhù-piⁿ thâu-bóe lóng kā góan chhiò, kóng án-ne ē kā góan lāu-bó kiò lāu--khì. Góa ê in-siōng lāi-té góan in-ūi chit-hāng tāi-chì tiāⁿ-tiāⁿ teh hō lâng chhiò. Góan tòa-tí Khe-ô (溪湖) ê a-î in hia lóng kā a-bó kiò-chò a-i. Thiaⁿ-kóng he sī Pêⁿ-poⁿ-chòk ê chheng-ho.

Taⁿ, góan a-mah chá tiòh í-keng lāu--khì. 21 nî..a. Kiàn-pái nā siūⁿ-tiòh góan a-mah, góa ê sim chiū sng-sng, thiàⁿ-thiàⁿ, kám-kak kui liàp sim-koáⁿ it-tít tîm--lòh--khì, tîm-lòh-khì kàu bô-té chhim-kheⁿ, tîm-lòh-khì kàu o-thiⁿ àm-tê ê só-chāi.

Góan a-mah chhut-sì tī Tâi-ôan tiong-pō ê Chiang-hòa kōan Tâi-chhoan-hiang(彰化縣大村鄉), in chāi-tê ê lâng lóng kóng-chò Tōa-chng(大莊?). I bô thák sím-mih chheh. Góa ê lí-kái, i ū

thák-kòe 1 nî ê àm-ôh-á. Iōng chit-má ê ōe, chiū-sī iā-kan-pō. Tàu-té lóng-chóng thák bat jōa-chē “jī”, góa mā it-tít chin hôai-gî! Thiaⁿ kóng chit lé-pài chiah kà chit-kù HA-NAH(Jit-gí, chiū-si hoe ê i-sù). Sit-chè siōng góan kan-ta chai-iáⁿ i ē-hiáu siá i ka-kí kap góan a-pah ê miâ. Nā-sī góan chiah-ê gín-á ê miâ, i siá bē thàu. Tí hit-ê pha-hng ê nî-tâi kap sàñ-hiong ê chng-kha, bô thák-chheh sī chèng-siōng tāi. Sū-sit-siōng, hit-chūn nā ū pñg thang chiäh chiū sng bē-bái! Mài kóng beh thák-chheh, tek-piát sī cha-bó gín-á. Tí hit-ê lín-pē siōng tōa ê cha-poⁿ lâng sè-kài, koh su-iàu ū khùi-lát chò-sit ê Tâi-ôan, cha-bó lâng sī bô tiōng iàu..ê.

Góan a-mah ū 6 ê chí-mōai. In hit-chūn ê sng-hoat kap lán chit-má bô kāng. Tí in hit-ê mñg-kháu-tiâⁿ, góan góa-kong kap in a-hiaⁿ, góan kiò i peh-kong, tòa tâu-tin. Chiū-sī kóng, in hit-ê ka-chòk sī 2 hiaⁿ-tí kong-ke..ê. Sô-ū ê lâng lóng lâm chò-hóe lâi pâi tōa-sè. Góan a-mah sng-sī lâu-jī..ê. Láu-tōa..ê sī peh-kong ê. M̄-chiah góan a-kū in hiah-ê gín-á lóng kiò góan a-mah chò “jī-kó ”. Tí góan góa-kong chit-pêng, ū 4 ê gín-á: chit-ê cha-po..ê kap 3 ê cha-bó..ê. Cha-po..ê sī tōa..ê. Cha-bó..ê góan a-mah pâi lâu-tōa..ê. In-ūi sī siōng-tōa..ê, i ê miâ iáu hō-liáu bē bái thiaⁿ. Kiò-chò Kiok (菊). I lêng-góa hit 2 ê

sió-mōai, chiū bô thang chiah hó-khang. In ê miâ sī hō lâi beh pâi-tî..ê! M̄-sī “Sî” chiū-sī “Tiah”! Sî sī the-sî, bô ài ê ì-sù. Tiah mā sī hiat-kák, bo beh tih! Hôaiⁿ-tit cha-bó gín-á bô kè-tát!

Góan a-mah chū sè-hàn tiōh chin pháiⁿ-miā! 5, 6 hòe chiū ài chû-pñg. Kō-chá ê tōa-chàu tōa-tiáⁿ, m̄-bat khòaⁿ--kòe lí bē-hiáu thang kiaⁿ. Chàu ê kôan-tō mā ū chiâⁿ pah kong-hun ê khôan. 5, 6 hòe ê gín-á-kiáⁿ, khiā tī chàu-piⁿ kin-pún khòaⁿ bē tiōh chàu-téng ê tiáⁿ! Lâng é chàu kôan, beh án-chóaⁿ? Giâ í-thâu-á lâi thiáp -kha! Góan a-mah chiū-sī án-ne khiā tī í-thâu-á téng khai-sí chû-pñg, mā tiōh sé-saⁿ, chhī-ti, sàu thô-kha, piàⁿ lâi-té. Nā khì hñg--nih, koh ài tàu khau-chháu, taⁿ tiám-sim. Khah chho-tāng ê khang-khòe, chhiūⁿ taⁿ pûi, chiū-sī sái kap jiō, á-sī ak-pûi, lóng sī góan a-kû ê tāi-chì. Siàu-lú ê A-mah án-chóaⁿ kòe-jit góa chit-tiám-á lóng m̄-chai. Kàu 24 hòe kè kòe-lâi góan pâ(lâu-pê) chit-pêng, jit-chí mā bô thang góa hó! Góan pâ ē-bîn ū 1 ê sió-mōai kap 5 ê sió-tî. Ban..ê chá tiōh pun..lâng khì..ah. Sit-chè siōng ū 4 ê sió-tî. Góan a-mah ài tàu chiàu-kò hiah-ê a-cheok kap a-kö. Kāng-khôan ê khang-khòe, chû-pñg, sé-saⁿ, khôan chhù-lâi, chò-chhân, chhōa sió-cheok sió-kö...Góan pâ koh khí chit-keng bí-ká, chiū-sī kā chhek-á ka-kang (thñg-khak) piàn-chò bí ê kang-chhiúⁿ.

Siōng-sè ê khang-khòe m̄-bat thiaⁿ A-mah kóng--kòe. Mā m̄-chai tàu-té sī bô-êng kàu sím-mih thêng-tō. Lán thang chin kán-tan siúⁿ. Chit-ê cha-bó lâng ài hòk-sâi ta-ke, ta-koⁿ, chiàu-kò 5 ê sió-kö sió-cheok, koh chit-keng bí-ká, koh beh chû-chiâh, khôan lâi-té, koh ū chit-sút-á chhân-hñg ài chò! Beh kóng ū êng chòat-tùi sī bô khó-lêng! M̄-kú chit-khôan bô êng khiok ū pñg thang chiâh ê jit-chí bô jōa kú chiū bô--khì..ah. Góan a-pah “kha-chhng chiūⁿ” (che sī góan a-mah kóng..ê) châu-khì chò thô-tâu-iû, khui kang-chhiúⁿ liáu chin chē chîⁿ! Sòa-bóe hõ lâng liâh khì lòk-tû-á lâi koaiⁿ. Koh kā góan a-mah ê kè-chng âng-bîn-chhñg thêh khì bē! Kàu góa 5 hòe ê sī góan chiū lî-khui kòe-hiong Po-sim (彰化縣埔心鄉) khì Lâm-tâu-kôan Tiong-liâu-hiong(南投縣中寮鄉), chiū-sī 921 Tōa-tê-tāng hia chò soaⁿ. Khai-sí chin-chiàⁿ ê pháiⁿ jit-chí!

Tí Lâm-tâu, góan ū bé soaⁿ kap chuí-chhân lâi chò. Lóng-chóng ū kúi-kah soaⁿ, kúi-hun chhân góa m̄-chai. Kan-ta chai-iáⁿ tâk-jit lóng ū chò bê liáu ê sit-thâu. Soaⁿ-téng chèng chhiū-chî, ông-lâi, lêng-kéng kap tek-á, chhân--nih chèng chuí-tiû mā ū chit-sut-á hñg chèng chhài-se. Chò soaⁿ sī chin thiám-thâu ê tāi-chì. Hong khau, hõ lâm koh jit phák. Chng-kha lâng bô ê-á thang chhêng. Chò-sit lóng mā thñg chhiah-kha. Kha-té tiâⁿ-tiâⁿ mā hõ

hêm-á-chháu puh ê íⁿ chhák kàu hoeh lâu hoeh tih! Chhut-mñg sî lóng mā tì chháu-lèh-á, bñn koh iōng kin-á pau. M-kú chò chit-kang ê sit liáu-āu, kui ê bñn lóng mā o-sô-sô, koh hõ cháp-chháu eng kàu kui sin-khu lóng chin chhiah-iáh! Koh ū chôa kap phang, bô sè-jí chiū ê hõ kā--tiòh á-sí tèng--tiòh! Chhàu-chhèⁿ-bó chiok chhàu-chhèⁿ, hõⁿ-thâu-phang chin pháiⁿ. Chèng-chhân mā bô teh íng. Lê-chhân (hit-chûn bô ki-hâi, tiòh ài sai chuí-gû), pò tiû-á, so-chháu, iā pûi, koah tiû-á, phák chhek-á. Lóng thang hõ lí chò kàu oaiⁿ-io--khì! Iáu ê kì-tit góa ū chit-pái thiám kàu peh bê khí-khì bñn-chhñg! (Chng-kha ê tek-á bñn-chhñg ték-piát kôan, khó-lêng ū kap tōa chàu beh pêⁿ kôan ê khóan. Gôan-in èng-kai sî beh pí-bián chôa hit-khóan ê pháiⁿ-mih lâi kiáu-chhá.) Chhí chit tōa-tui ê ke, ah kap 3,4 chiah ti. Sáh han-chî, châm ti-chhài, taⁿ phun, piàⁿ ti-tiâu lóng sî ták-kang ài chò ê khang-khòe. Gôan a-mah tiòh án-ne thàu-chá chò kàu àm. Tòa tî Lâm-tâu ê tê-3 tang, góan a-mah khó-lêng sî êng-ióng put-lióng koh chhau-lô kòe-thâu, sòa phòa-pêⁿ peh bê khí--lâi! Hit-chûn pak-tô té ū gín-á, chiū-sî láu-gõ..ê Ùi-chín, ták-ê lóng siúⁿ kóng bô ng-bâng..ah! Hit-nî góa 7 hòe. Chng-kha gín-á 7 hòe iáu-sî gõng-àⁿ-àⁿ, mā bê-hiáu thang hôan-ló. Chin chê tâi-chì mā bô kì chheng-chhó. Kan-ta ê-kì-tit kóng

A-mah hõ lâng “phah-chhut-thia” , mā mñ-chai sîm-mih ì-sù! Hó-ka-chài, bóe--á A-mah put-tân sin-thé hó--khí--lâi, koh kâ láu-gõ..ê seⁿ--chhut--lâi. Áu--lâi thiaⁿ tōa-lâng kóng-khí, tâi-ke lóng pân-phôe pak-tô té ê gín-á tiâⁿ-tiòh “sâh”chit-ê khong-khong gõng-gõng. Kiat-kó sî kiän-khong chèng-siông koh sî góan 5 hiaⁿ-tî siông ian-tâu..ê! Thâu-khak mā bê-bái, chit-má mā sî Tiong-i-su. Cheng-chha sin-kôan khah bô kàu, mñ-bián chò-peng! Keh tñg-nî góan tiòh kui ke-hóe-á poaⁿ khì Tân-pak, tî hia góa khai-sí jîn-seng ê sin thiⁿ-tê.

Khì Tân-pak tòa pêng bô hõ A-mah khah hó ê seng-òah! Góan a-pah “cháp-chò káu put-sêng, kín-chò kín bô êng!” (Che sî A-mah ê kiat-lûn.) Bê-chhài, thàu-chá tiòh ài kiâⁿ beh 2 tiám-cheng ê chiòh-thâu-á lõ, mā sî thñg chhiah-kha, khì Tân-pak-chhí ê Tiong-iong Chhí-tiûⁿ koah-chhài, bê-chhài. Lóng mā-sî thiⁿ iáu-bôe kng kiâⁿ kàu thiⁿ kng chiah kiâⁿ--kàu. M-kóan sî thàu-hong á-sí lòh-hõ lóng ài kiâⁿ! Chhù-lâi thâu-chhùi koh chê, góan hit-chûn gín-á ū 3 lâm 2 lú, áu--lâi koh seⁿ 2 ê cha-po..ê, khai-siau mā kiaⁿ..lâng. Bô hoat-tô, A-mah tiòh-ài khì kâ lâng sé-saⁿ, pâi pin-ñng-tàⁿ, sì-kè chioh, chioh chîⁿ, chioh bí, chioh ke-si (kì-á, kòng-thûi-á...), chhâm sé sin-khu ê

tōa kha-tháng mā ài chioh, cheng-chha
m̄-bat chioh ang chioh kiáⁿ niâ!

Chiū án-ne góan a-mah chiàh kàu 48
hòe chiū tiòh tōa-pēⁿ tó--lòh--khì, bô koh
chài peh--khí--lái!

He sī 1968 ê tāi-chì. Tú-hó góa beh
khó chhō-tiong ê chêng 1 kò-gòeh, A-mah
siang-kha bô lát ê chèng-thâu ok-hòa. Chhōe
chin chē i-seng lóng m̄-chai sím-mih pēⁿ. I
bô hoat-tō koh khí-lái kā góan khóan-tang
chhōan-sai. I kan-ta tó tī bîn-chhâng, bák-sái
chò pñg-thng! I òan-thàn kóng m̄-chai chêng
sì-lâng chò-kòe sím-mih pháiⁿ chek-tek, chit
sì-lâng chiah tiòh siū chit-khóan ê thaobôa!
Chū sè-hàn chiū m̄-bat kòe chit-jít khah
“chhin-chhiuⁿ..lâng” ê seng-òah! Chôan
sè-kài kiám chhōe ū chiah-nih pháiⁿ-miā ê
lâng? Koh kòe 20 nî, chiū-sī góa thák
Ko-hiông I-hák-íⁿ 6 nî sî (1978), i kā góa
kóng sè-hàn ê sî sng-miā sian..ê bat kā kóng
i āu-pái ê chin hó miā. “Kha-ta chhiú-ta,
m̄-bián khì kàu chàu-kha!” Góan-lái sī tiòh
than-hong-pēⁿ ờ! (Góan a-mah lóng kóng i ê
pēⁿ sī than-hong, chiū-sī lán chit-má kóng ê
tiòng-hong!) I iōng chin chòat-bōng ê
khùi-kháu án-ne hôe-sióng. Tùi hit-chûn
khí, góan a-pah chiah khah ū tī chhù--nih.
M̄-kú kan-khó khiok ōaⁿ góan sió-tī sió-mōai
in lâi sêng-tam. A-mah tī 1970 nî ê
nî-chhe(góa tē-jī-pái thák ko-it) khui-to, kā
liōng-kut lâi ê sín-keng-liû, *Neurilemmoma*,

koah tiāu. Khui-to liáu sui-bóng siang-kha
bô-lát sió-khóa ū chìn-pō, chóng-sī bô
hoat-tō kiáⁿ-lō. Tùi 1968 khí, A-mah
kui-kang lóng chē tī thài-su-í, chiū-sī chhâ-í
ê siang-pêng-piⁿ ū chhiú-hôaⁿ hit-khóan.
Sím-chì beh khì piān-sō mā ū khùn-lân.
Góan chí-hó tī í-chū hia ó chit-khang, hō
A-mah pàng-jiō thang iōng! Jiō-tháng khìng
tī í-á kha, pàng-jiō bián sóa tín-tāng, kā
pàng--lòh--khì tiòh hó--ah! Nā-sī tāi-piān
tong-jiān ài jíp-khì piān-sō!

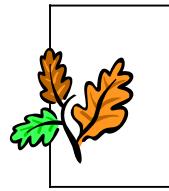
Tī A-mah ê chē-í-á sī-tāi, i mā
bô-thang kòe hó jit-chí! Chē tī í-á téng,
A-mah ài chhiah phòng-se, chò sêng-i ê
ka-kang, thang tàu thàn-chîⁿ. Mā tiòh-ài kā
góan 5 lâm 2 lí thiⁿ-saⁿ, chá-khí kiò góan
khí-lái thák-chheh, siōng-pan. Hit-chûn
góan 2 ê sió-mōai kap 1 ê sió-tī lóng teh
siōng-pan, chiàh-pñg khah bô bün-tê. A-mah
chiū-sī kàu chit-chûn chiah m̄-bián koh
hôan-ló chiàh-chhêng ê tāi-chì! Chit-chûn
A-mah í-keng chhiau-kòe 50 hòe--ah! Koh
lái sī A-mah jîn-seng khah ū i-sù, khòai-lòk,
ū ng-bâng ê 6 nî. Chit tiong-kan, góa
khó-tiòh chôan Tâi-ôan tē-it-khám ê
Kiàn-kok Tiong-hák (ko-tiong), hō A-mah
chiok ū bîn-chú! Sòa--lòh--khì koh khó-tiâu
Ko-hiông I-hák-íⁿ ê i-kho, hō A-mah koh
khah hoaⁿ-hí! He èng-kai sī A-mah chiàh kàu
52 hòe siōng tát-tit hong-sîn, hiau-pai, kap
an-ùi ê tāi-chì! I ê kiáⁿ beh chò i-seng--löh!

Che tÙi chit-ê chit-sì-làng chiáh chhēng lóng bô thang an-ún, tiān-tiòh ê cha-bó-làng lâi kóng, bē-su sī tiòng-tiòh “ài-kok chióng-kòan” ê tē-it ték-chióng--leh! Jî-chhiáñ góa koh sī góan a-pah kap a-mah nñg-pêng ka-chòk lâi thâu-chit-ê i-seng! Mâ-sī góan kò-hiong Po-sim-hiang ê thâu-chit-ê i-seng! He sī 1972 nî 8 góeh-hûn ê tâi-chì. Góan a-pah chiú-sī tī hit-nî ê 3 góeh-hûn chiah khai-sí chiáh mñ-chiáñ thâu-lô. I tī chit-keng biō--nih chò cháp-bû, kiam kái-soeh chhiam-si. Chit kò-góeh thàn 3,000 khø. Che sī A-mah jîn-seng siōng khòai-lòk ê sî-chûn, û chhái-sek ê kéng-tì thang khòa”, û hó chu-bî ê sit-bút thang chiáh, mā û hó thia” ê ôe thang phò-tâu, koh û hó chiân-tô ê hâu-se” kap i khai-káng!

Tân-sī chit-ê hó-thi”-nî chiah i-chhî bô kúi nî chiú kòe--khì! Tī 1975 góan a-mah hōan-tiòh chû-kiong gâm. Hit-chûn góa i-hák-i” 3 nî, i-hák bô siá” bat. Kan-ta ê kì-tit koh sàng A-mah khì khui-to, *Wertheim operation*. Khui-to liáu A-mah ê cheng-sîn û khah chha, thé-lát û khah sit. Chóng-sī i mñ-bián hôan-ló chiáh chhêng. Siāng-sî góan mā tī hit-chûn bé 1 keng kong-gû, mñ-bián koh kia” bô chhù thang tòa! Tī che chin-chêng, góan lóng sòe-chhù khiā. Kàu góa thák i-hák-i” tē-6 nî, A-mah ê chû-kiong-gâm koh hoat-chok, koh sàng khì Tân-pak ê Èng-bîn Chóng-i” tiān-liâu. Tùi

hit-chûn khí, A-mah ê sin-thé chit-jit chit-jit jú lâi jú bái. Tiān-tiān ài tòa pê”-i”. In-üi án-ne, góa i-hák-i” siōng-bóe-nî ê sit-sip chiú sóan-ték tñg-khì Tân-pak ê Khong-kun Chóng-i”. Án-ne góa khah hó chiàu-kò A-mah, mā khah séng sô-hùi. A-mah tī 1 nî lâi lóng-chóng tī pê”-i” ê ka-hôr pê”-pâng chhut-chhut jip-jip siōng-chiò mā û 3,4 pái! Góa pit-giáp liáu khì chò-peng, A-mah iû-góan kâng-khóan chhut-jip Khong-kun Chóng-i” ê ka-hôr pê”-pâng. Kàu 1980 nî 9 góeh 26 ê è-po 6:30 chiú tī pê”-i” lâu--khì! Tùi chhut-sì ê 1921 nî 4 góeh 19 (kû-lék 3 góeh chhe 1) kàu lâu--khì ê 1980 nî 9 góeh 26 (kû-lék 8 góeh 18) A-mah lóng-chóng châi-se” 59 hòe koh 5 kò-góeh, bián-kióng sng 60 hòe!

Che chiú-sī góa khó-liân koh phái”-miā ê a-mah!

Nñg-Chióng Sim-Chêng

Lê-soat

Sa”-góeh té, chiú” A-lí-san siú” eng-hoe, sün-sòa khì San-bí-chhoan ê Tân-ná-i-kû chhit-thô.

San-bí-chhoan sī gôan-chû-bîn Cho-chòk(鄒族) ê pô-lòh, Tân-ná-i-kû gôan-chû-bîn-gí ê i-sù chiú-sī Bông-jiu-kok(忘憂谷), sī óa tī Chan-bûn-khoe gôan-thâu ê sô-châi, iâ-sî Tân-ôan kok-pó-hî ”kò-hî “ ê kò-hiong.